

The System Of Images And Poetics Of Artistic Psychologyism In American And Uzbek Short Stories Of The 19th-20th Centuries

E.T. Avezov

Acting Associate Professor of the
Uzbek State University of World Languages

Abstract

In the 19th–20th centuries, the short story genre in world literature became an important means of revealing human psychology, reflecting social changes, and artistically expressing national culture. American short fiction is distinguished by dynamic plots, social criticism, and strong dramatic tension, while Uzbek short fiction stands out for its richness of national spirit, use of inner monologue, and diverse figurative techniques. This article presents a comparative analysis of the system of characters and the artistic psychologyism of such American writers as O. Henry, Jack London, Mark Twain, and Richard Deming, and Uzbek writers such as Abdulhamid Cholpon, Munavvarqori Abdurashidkhanov, Ulmas Umarbekov, and Asqad Mukhtar.

Annotatsiya

XIX–XX asr dunyo adabiyoti taraqqiyotida hikoyachilik janri inson ruhiyatini yoritish, jamiyatdagi o'zgarishlarni aks ettirish va milliy madaniyatni badiiy ifodalashda muhim vosita bo'ldi. Amerika hikoyachiligi tezkor sujet, ijtimoiy tanqid va kuchli drammatizmga ega bo'lsa, O'zbek hikoyachiligi milliy ruhiyat, ichki monolog va tasviriy vositalarning boyligi bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada O'Genri, Jek London, Mark Tven, Richard Deming kabi Amerika yozuvchilari hamda Abdulhamid Cho'lpon, Munavvarqori Abdurashidxonov, O'lmas Umarbekov, Asqad Muxtor kabi O'zbek yozuvchilarining obrazlar tizimi va badiiy psixologizm uslubi qiyosiy tahlil qilinadi.

Amerika hikoyachiligida obrazlar tizimi va psixologizm

O'Genri (1862–1910) "So'ngi yaproq" (The Last Leaf) hikoyasida kichik odamlar hayoti va insoniy mehr obrazini kutilmagan yakun orqali yoritadi.

Psixologizm qahramonlarning dialoglari va ichki intilishlari orqali beriladi. Masalan, Jonsi hayotga bo'lgan umidini oxirgi barg bilan bog'lab qo'yadi, bu esa ruhiy o'zgarish jarayonini ifodalaydi (O'Henry, 1907). Jek London (1876–1916) "Olov yoqish" (To Build a Fire) hikoyasida tabiat bilan kurashayotgan qahramon obrazi orqali insonning irodasi va hayot uchun kurash psixologiyasi ko'rsatiladi. Tabiat tasvirlari qahramonning ichki holatini aks ettiradi (London, 1908).

Mark Tven (1835–1910) "Gekkelberri Finning sarguzashtlari" (The Adventures of Huckleberry Finn) asarida jamiyatdagi

axloqiy ziddiyatlar va erkinlikka intilish bola nigohi orqali tasvirlanadi. Psixologizm bola qalbining samimiyligi va mustaqil qaror qabul qilish jarayonida ochiladi (Twain, 1884).

Richard Deming (1915–1983) detektiv hikoyalarida, masalan, "Qotillikning narxi" (The Price of Murder), tergovchi va jinoyatchi obrazlari qarama-qarshiligi orqali inson ruhiyati turli holatlarda tahlil qilinadi (Deming, 1957).

O'zbek hikoyachiligida obrazlar tizimi va psixologizm

Abdulhamid Cho'lpon (1897–1938) "Kecha va kunduz" romanida millat taqdiri va shaxsiy iztirob uyg'unligida yaratilgan obrazlar tizimi mavjud. Zebi va Omon obrazlari orqali erkinlik, muhabbat va ijtimoiy adolatsizlik psixologik chuqurlikda ochiladi (Cho'lpon, 1936).

Munavvarqori Abdurashidxonov (1878–1931) “Padarkush” pyesasida jaholat va ilm oʻrtasidagi ziddiyatni fojiali obrazlar orqali tasvirlaydi. Qahramonlarning ichki iztiroblari dialog va monologlarda ochiladi (Abdurashidxonov, 1912).

Oʻlmas Umarbekov (1934–1994) “Maymun yetaklagan odam” hikoyasida zamonaviy jamiyatdagi yolgʻizlik va begonalashish psixologiyasi tasvirlanadi. Qahramonning ichki kechinmalari voqealarning sekin rivojida ochiladi (Umarbekov, 1982). Asqad Muxtor (1920–1997) “Chinor” romanida tarixiy voqealar fonida inson ruhiyatining murakkab qirralari, vijdon azobi va maʼnaviy izlanishlari tasvirlangan (Muxtor, 1976).

Oʻxshashlik va farqli jihatlar:

- Har ikkala adabiyotda ham inson taqdiri markazda turadi.
- Qahramonlarning ichki kechinmalari tashqi voqealar bilan uygʻun holda beriladi.
- Jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik muammosi ochib beriladi.
- Amerika hikoyachiligida sujet tez rivojlanadi, kutilmagan yakun (OʻGenri uslubi) psixologik taʼsirni kuchaytiradi.
- Oʻzbek hikoyachiligida voqealar asta-sekin rivojlanadi, ichki monolog va milliy rang-baranglik ustuvor.
- Amerika yozuvchilari koʻproq shaxsning tashqi muhit bilan kurashini koʻrsatsa, Oʻzbek yozuvchilari shaxsning oʻz-oʻzi bilan kurashini tasvirlaydi.

Xulosa

XIX–XX asr Amerika va Oʻzbek hikoyachiligi turli madaniyat va tarixiy sharoitda rivojlangan boʻlsa-da, inson ruhiyatini ochishdagi badiiy maqsadlari jihatidan yaqinlikka ega. OʻGenri, Jek London, Mark Tven va Richard Deming asarlarida voqealar dinamikasi psixologik taʼsirni oshirsa, Choʻlpon, Munavvarqori, Oʻlmas Umarbekov va Asqad Muxtor asarlarida ruhiy chuqurlik va milliy kolorit kitobxonni oʻylashga undaydi. Bu ikki maktabni qiyosiy oʻrganish adabiyotning

inson qalbini yoritishdagi imkoniyatlarini yanada kengroq tushunishga yordam beradi.

Adabiyotlar roʻyxati

- OʻHenry. The Last Leaf. New York: McClure’s Magazine, 1907.
- London, J. To Build a Fire. Century Magazine, 1908.
- Twain, M. The Adventures of Huckleberry Finn. New York: Charles L. Webster, 1884.
- Deming, R. The Price of Murder. New York: Fawcett Publications, 1957.
- Choʻlpon, A. Kecha va kunduz. Toshkent: Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1936.
- Abdurashidxonov, M. Padarkush. Toshkent: Turkiston nashriyoti, 1912.
- Umarbekov, O. Maymun yetaklagan odam. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1982.
- Muxtor, A. Chinor. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1976.
- Karimov, M. Oʻzbek hikoyachiligida psixologizm masalalari. Oʻzbek tili va adabiyoti, №5, 2015.
- Bell, M. American Short Story Traditions in the 19th and 20th Centuries. American Literary History, 2002.